

УДК 338. 439: 631.14

Ю. М. Лопатинський,
д. е. н., професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Н. Я. Кутаренко,
аспірантка, асистент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗПОДІЛ ОРГАНІЧНИХ ОПЕРАТОРІВ В УКРАЇНІ

Yu. Lopatynskyi,
Doctor of Economics, Professor, Yurii Fedkovich Chernivtsi National University
N. Kutarenko,
graduate student, assistant, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

INSTITUTIONAL DISTRIBUTION OF ORGANIC OPERATOR IN UKRAINE

У статті розглянуто питання розподілу органічних операторів в Україні за різними диференційними ознаками, зокрема за територіальною; за організаційно-правовими формами господарювання; за сферою діяльності; за сертифікаційними органами, які функціонують в Україні; за стандартами сертифікації та статусу сертифікації. Розкрито особливості та можливі передумови формування пропонованої структури розподілу для суб'єктів господарювання на ринку органічної агропродовольчої продукції.

The article deals with the distribution of organic operators in Ukraine by various differential features, including a territorial; by organizational and legal forms; by the field of activity; by certification bodies operating in Ukraine; by certification standards and by certification status. The article also deals with the features and the possible preconditions of the formation of the proposed structure of the distribution entities on the market of organic agri-food products.

Ключові слова: органічні оператори, виробники органічної продукції, акредитовані сертифікаційні органи, види сертифікованої діяльності, органічний продукт.

Key words: organic operators, organic producers, accredited certification bodies, types of certified activity, organic product.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток органічного виробництва є своєрідною противагою процесам інтенсифікації сільського господарства, корисність і безпечність органічної агропродовольчої продукції є передумовою для зростання споживчого попиту на неї, а її виробництво є поштовхом до екологоощадливого ставлення до навколишнього середовища. Україна також обрала для себе шлях сталого розвитку, відповідно до якого органічне виробництво є своєрідною альтернативою традиційному сільському господарству. Щоб зрозуміти особливості становлення національного ринку органічної продукції варто звернутися до питання інституційного розподілу органічних операторів.

Дослідженню інституційного розподілу органічних операторів в Україні присвячено небагато праць вчених

[2; 5—7; 11], здебільшого даною проблематикою займаються громадські організації зі сприяння розвитку даного сектора економіки. Також висвітлення цієї проблематики є мало дослідженим явищем у зв'язку з відсутністю даних офіційної державної статистики щодо ринку органічної продукції, тож потребує більш глибокого вивчення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження існуючого інституційного розподілу органічних операторів в Україні за різними диференційними ознаками.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Структура ринку виробництва органічної продукції багато в чому залежить від світових тенденцій розвитку

Таблиця 1. Органічні оператори України (станом на 31.12.2013 р.)

№ п/п	Області	Кількість виробників	Кількість органічних операторів в області (у тому числі і виробників)
1	Вінницька	7	11
2	Волинська	2	6
3	Дніпропетровська	3	6
4	Донецька	2	3
5	Житомирська	8	9
6	Закарпатська	8	12
7	Запорізька	3	8
8	Івано-Франківська	0	1
9	Київська	16	35
10	Кіровоградська	4	4
11	Луганська	0	0
12	Львівська	6	11
13	Миколаївська	4	4
14	Одеська	4	13
15	Полтавська	4	5
16	Рівненська	2	6
17	Сумська	0	1
18	Тернопільська	3	3
19	Харківська	9	10
20	Херсонська	19	25
21	Хмельницька	2	2
22	Черкаська	1	3
23	Чернігівська	7	8
24	Чернівецька	1	2
25	АР Крим	12	20
	Всього	127	208

Джерело: побудовано авторами за даними [7].

у даній сфері. Для вітчизняного ринку органічної агропродовольчої продукції рушійним чинником є мотивація вітчизняних операторів освоювати нові сегменти ринку, орієнтація їх на європейські стандарти та врахування іноземного споживчого попиту при формуванні власної асортиментної політики. Крім цього, популяризація органічної агропродовольчої продукції на вітчизняному ринку поступово формує збалансовані обсяги попиту і пропозиції на ринку.

Органічний оператор може бути визначений як фізична чи юридична особа, незалежно від форми власності, організаційно-правової форми господарювання, яка згідно із законодавством України займається виробництвом, переробкою, зберіганням та реалізацією органічної продукції.

Нами був проведений інституційний розподіл операторів органічного вітчизняного ринку за такими ди-

ференційними рисами: за територіальною ознакою; за організаційно-правовими формами господарювання; за сферою діяльності; за сертифікаційними органами, які функціонують в Україні; за стандартами сертифікації та за статусом сертифікації.

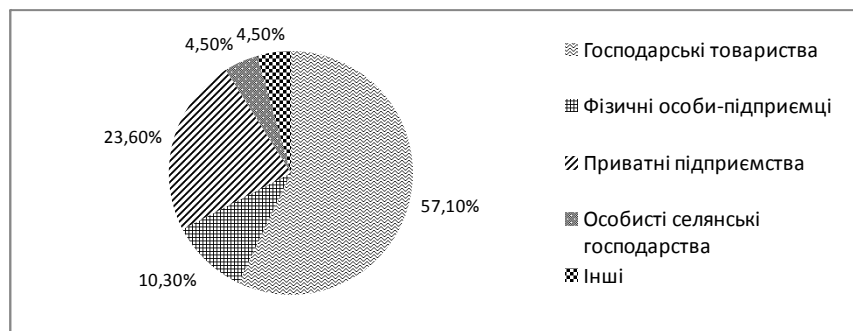
Інформаційну базу становили дані, одержані у рамках Швейцарсько-українського проекту "Розвиток органічного ринку в Україні" (2012—2016). Так, станом на 31 грудня 2013 року в Україні налічувалося 208 органічних операторів, серед яких — 127 виробників та 81 інших операторів [6; 7]. Їх розподіл за областями України подано на таблиці 1. Треба зазначити, що частина операторів не дає дозволу на публікацію даних про них, що ускладнює проведення дослідження.

Як видно з таблиці 1, найбільша концентрація органічних операторів зосереджена у Київській області — 35 (16,82 % від загальної сукупності по Україні). Також до регіонів-лідерів, де сфокусована достатньо велика кількість операторів органічного виробництва належать: Херсонська — 25 (12,01 %), Одеська — 13 (6,25 %), Закарпатська — 12 (5,8%), Львівська — 11 (5,29 %) та Вінницька області — 11 (5,29%), а також АР Крим — 20 (9,62%).

Майже для половини областей України кількість органічних операторів є зовсім незначною і коливається в межах від одного до п'яти, до них належать: Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Сумська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська, Донецька та Миколаївська. А на Луганщині взагалі відсутні органічні оператори, хоча для даного регіону існують чималі закладені природні перспективи для успішного розвитку органічного виробництва, адже там розташовані агрофони, придатні для вирощування даної продукції.

У числі органічних операторів найбільшу частку становлять саме виробники органічної продукції, територіальний розподіл яких близький до розподілу органічних операторів у цілому. Так, найбільша частка виробників органічної продукції зосереджена у Херсонській — 19 (14,96 % від загальної сукупності даних суб'єктів господарювання) та у Київській областях — 16 (12,6 %).

Варто також розглянути розподіл органічних операторів за організаційно-правовими формами господарювання (рис. 1), який засвідчує, що лівова частка належить господарським товариствам (57,10%); 23,60%

Рис. 1. Структура органічних операторів за організаційно-правовими формами господарювання

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6; 7].

Таблиця 2. Територіальний розподіл органічних виробників за основними галузями сільськогосподарського виробництва (станом на 31.12.2013 р.)

№ п/п	Області	Кількість виробників	Рослинництво							Тваринництво					
			Зернові культури	Бобові культури	Овочі	Фрукти, ягоди	Технічні культури			Дикороси	Свинарство	Скотарство	Вівчарство	Птахівництво	Бджільництво
							Волокнисті	Олійні	Цукристі						
1	Вінницька	7	+	+	+	+	+			+		+		+	
2	Волинська	2	+							+					
3	Дніпропетровська	3	+												
4	Донецька	2			+	+			+						
5	Житомирська	8	+	+	+						+	+	+	+	+
6	Закарпатська	8			+	+				+					+
7	Запорізька	3								+					
8	Івано-Франківська	0													
9	Київська	16		+	+	+			+	+	+		+		
10	Кіровоградська	4		+							+				
11	Луганська	0													
12	Львівська	6	+	+	+				+	+					
13	Миколаївська	4		+		+									
14	Одеська	4			+	+			+						+
15	Полтавська	4	+												
16	Рівненська	2	+	+	+				+						
17	Сумська	0													
18	Тернопільська	3	+		+						+				
19	Харківська	9	+	+	+								+		
20	Херсонська	19	+	+					+						
21	Хмельницька	2								+					
22	Черкаська	1	+												
23	Чернігівська	7	+	+	+						+				+
24	Чернівецька	1								+					
25	АР Крим	12	+				+			+					+
	Всього	127													

Джерело: побудовано авторами за даними [6; 7].

— приватним підприємствам, у складі яких фермерські господарства займають понад половину (56,76%).

Розподіл операторів органічного виробництва в Україні можна провести і за сферою діяльності, якою вони займаються. Так, у сертифікаті, який видається контролюючим органом, у частини суб'єктів господарювання зазначено один вид сертифікованої діяльності, а у інших — два і більше. Остання група значно переважає за чисельністю, адже один і той же оператор може займатися вирощуванням органічної продукції, її переробкою, а потім і безпосередньо продажем на вітчизняному ринку чи здійснювати експортно-імпорتنі операції тощо. Основними видами сертифікованої діяльності є: рослинництво (у т. ч. дикороси), тваринництво (у т. ч. бджільництво), переробка, торгівля, експорт та імпорт тощо.

У таблиці 2 подано територіальний розподіл органічних виробників за основними галузями сільськогосподарського виробництва. Розглядаючи структуру ринку у розрізі виробництва різних органічних продуктів, бачимо, що найбільш розвиненими є ринки органічних зернових, бобових та олійних культур, які є основними експортними товарними групами, що реалізуються переважно на європейському ринку [4].

Попит на найбільш популярні групи продуктів в іноземних державах визначає формування асортиментної політики для органічних операторів в Україні, адже до 70% виробленої органічної продукції спрямовується на експорт [10, с. 45], і лише близько 30 % споживається

на внутрішньому ринку. Варто суб'єктам господарювання даного ринку зосередити уваги і на вітчизняних споживачах, адже попит у країні на органічну продукцію зростає, проте є ще суттєві перешкоди, зокрема, незначний асортимент представленої продукції, недостатньо розгалужені канали збуту, низький рівень поінформованості та обізнаності населення з даного питання тощо.

Отже, у структурі експорту переважає сировинна продукція рослинництва. Подальші перспективи для вітчизняних виробників у галузі рослинництва зосереджені у виробництві овочів і фруктів, адже ці ринки активно розвиваються [4, с. 124]. Частка ж продукції тваринництва досить незначна і причиною цього є неузгоджені технічні регламенти і стандарти, які не дозволяють вітчизняній сільськогосподарській продукції конкурувати за рахунок якості на європейському ринку. Міністерством аграрної політики та продовольства України ведеться відповідна робота для тваринницької групи у контексті узгодження всіх параметрів, що дозволить здійснювати експорт продукції переробки, експорт живою вагою із відповідним якісним підтвердженням [8].

Органічне тваринництво в Україні представлено ВРХ, свинями, вівцями, козами та птицею. Найбільш динамічно розвивається виробництво органічного молока ВРХ з подальшою переробкою сировини для виготовлення молочних продуктів. Перспективним в Україні вважається напрямок органічного птахівництва (кури, качки, гуси) [5].

Таблиця 3. Структурний розподіл органічних операторів відповідно до органу сертифікації, які функціонують в Україні

№ п/п	Назва сертифікаційного органу	Країна реєстрації органу	Код сертифікаційного органу	Напрями сертифікації						Кількість органічних операторів
				A	B	C	D	E	F	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Згідно офіційного Переліку, затвердженого Комісією Європейського Союзу (Постанова (ЄС) № 1235/2008 від 08 грудня 2008 р., оновлено 01 липня 2013 р.)										
1	Organic Standard	Україна	UA-BIO-108	+	+	-	+	-	-	95
2	Institute for Marketecology (IMO)	Швейцарія	UA-BIO-143	+	+	-	+	-	+	15
3	Ecocert SA	Франція	UA-BIO-154	+	-	-	-	-	-	0
4	Austria Bio Garantie GmbH	Австрія	UA-BIO-131	+	+	-	-	+	+	3
5	SGS Austria Controll-Co.GmbH	Австрія	UA-BIO-159	+	-	-	+	-	-	1
6	Control Union Certifications	Нідерланди	UA-BIO-149	+	-	-	+	-	-	2
7	Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyonu	Туреччина	UA-BIO-109	+	-	-	+	-	-	34
8	CERES Certification of Environmental Standards GmbH	Німеччина	UA-BIO-140	+	+	-	+	-	-	2
9	Abcert AG	Німеччина	UA-BIO-137	+	-	-	+	-	-	8
10	Lacon GmbH	Німеччина	UA-BIO-134	+	-	-	-	-	-	0
11	QC&I GmbH	Німеччина	UA-BIO-153	+	-	-	+	-	-	0
12	BCS Oeko-Garantie GmbH	Німеччина	UA-BIO-141	+	-	-	+	+	-	0
13	Bioagricert S.r.l	Італія	UA-BIO-132	+	-	-	+	-	-	0
14	ICEA	Італія	UA-BIO-115	+	-	-	+	-	-	1
15	Suolo e Salute srl	Італія	UA-BIO-150	+	-	-	-	-	-	2
Не включені до офіційного Переліку, затвердженого Комісією Європейського Союзу (Постанова (ЄС) № 1235/2008 від 08 грудня 2008 р., оновлено 01 липня 2013 р.)										
16	Biokontroll Hungaria Inspection and Certification Notprofit LTD	Угорщина	HU-ÖKO-01	+	-	-	-	-	-	7
	Разом									170

Примітки:

Напрями сертифікації:

A — Продукти рослинництва, що не піддавалися переробці.

B — Живі тварини або продукти тваринництва, що не піддавалися переробці.

C — Продукти аквакультури та водорості.

D — Продукти переробки с/г походження для споживання в якості продуктів харчування.

E — Продукти переробки с/г походження для використання в якості кормів.

F — Посадковий матеріал та насіння.

Джерело: побудовано авторами за даними [7].

Цікавий також інституційний розподіл органічних операторів відповідно до акредитованих сертифікаційних органів, що працюють в Україні. Умовно їх можна поділити на дві групи за ознакою включення до офіційного Переліку, затвердженого Комісією Європейського Союзу (Постанова (ЄС) № 1235/2008 від 08 грудня 2008 р., оновлено 01 липня 2013 р.) та відсутністю у цьому переліку сертифікаційних органів (табл. 3).

Так, відповідно до першої групи на вітчизняному органічному ринку представлені 14 іноземних сертифікаційних органів з таких країн як Австрія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Туреччина, Франція та Швейцарія, а також один і єдиний на сьогодні український сертифікаційний орган — ТОВ "Органік стандарт", який визнаний у Європейському Союзі та Швейцарії. До другої групи належить сертифікаційний орган — Biokontroll Hungaria Inspection and Certification Notprofit LTD (Угорщина).

У таблиці 3 представлений розподіл за сертифікаційними органам тільки для 170 вітчизняних органічних операторів, у зв'язку з відсутністю відповідної офіційної статистичної інформації для України з даного пи-

тання. Всі дані, які використовувалися, взяті з переліків органічних операторів, доступних на сайтах сертифікаційних органів, та з Органік Бізнес-довідника України (випуски 1—2) [6; 7]. Саме доступна інформація про діяльність 170 органічних операторів була покладена в основу даного дослідження.

Як видно з таблиці 3, ліву частку сертифікації вітчизняних органічних операторів здійснює український сертифікаційний орган — ТОВ "Органік стандарт", друге місце відповідно посідає Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyonu — ЕТКО (Туреччина). Логічним пояснення тому, що відповідні сертифікаційні органи є лідерами на органічному ринку України, є те, що згідно додатку IV до Постанови № 1627/2011 від 6 грудня 2011 року саме ці дві компанії офіційно були визнані Європейським Союзом та увійшли до офіційного переліку контролюючих органів, які здійснюють свою діяльність поза межами ЄС. Це дало можливість ТОВ "Органік стандарт" та Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyonu (ЕТКО) фактично монополізувати ринок з надання послуг сертифікації органічної продукції для виробників, які займаються її експортом

до Європи. Адже за новою схемою, викладеною у Постанові № 1627/2011 від 6 грудня 2011 року, продукція, сертифікована контролюючим органом з даного переліку, може експортуватися в країни Європи без отримання імпортного дозволу. Така процедура, по-перше, значною мірою стимулює експортну діяльність виробників органічної продукції, по-друге, має на меті підвищення рівня довіри з боку споживача до якості продуктів, сертифікованих зазначеними контролюючими органами.

Для клієнтів інших сертифікаційних компаній, які діяли у досліджуваній період на території України, процедура експорту органічної продукції до країн ЄС з третіх країн відрізнялася на законодавчому рівні. Так, підприємство повинно бути сертифіковане контролюючим органом, який має міжнародну акредитацію відповідно до стандарту органічного виробництва, що визнаний Європейською комісією як рівнозначний стандарту ЄС. Після підписання контракту імпортер повинен отримати імпортний дозвіл у державних органах своєї країни, на які покладені ці функції. Офіційно цей процес займає до 4-х тижнів, хоча на практиці може сягати і 2-х місяців. Кожна партія органічних продуктів, що відправляється, супроводжується експортним сертифікатом, який видається контролюючим органом експортера і дозволяє розмитнювати продукцію як органічну [1].

Отже, можна припустити, що для вітчизняних органічних операторів рішення про співпрацю з конкретними сертифікаційними компаніями було продиктоване можливістю використання спрощеного режиму експорту продукції до країн Європейського Союзу.

Крім диференціювання органічних операторів за сертифікаційними органами, не менш важливим є їх поділ відповідно до стандартів, якими сертифікована їхня діяльність. До базових регулюючих стандартів та правил належать: стандарти ЄС — Постанова Ради (ЄС) 834/2007, Постанова Комісії (ЄС) 889/2008, Постанова Комісії (ЄС) 1235/2008; Національна органічна програма Міністерства сільськогосподарства США (American USDA National Organic Program — NOP); Закон Японії щодо Стандартизації і Правильного Маркування Сільськогосподарських і Лісових Продуктів з відповідними вказівками щодо органічного виробництва (Japanese Agricultural Standard — JAS); швейцарські органічні правила (Swiss Organic Regulation). В Україні найбільшою популярністю користуються сертифікація за Стандартом рівнозначним Постановам Ради (ЄС) 834 / 2007 та Комісії (ЄС) 889/2008, відповідно до якої сертифікована діяльність понад 90 % вітчизняних органічних операторів. Поряд із європейською сертифікацією велика частка суб'єктів господарювання ринку органічної агропродовольчої продукції (30 %) додатково використовують ще Національну органічну програму Міністерства сільськогосподарства США (American USDA National Organic Program — NOP) та швейцарські органічні правила (Swiss Organic Regulation) — близько 4% [6; 7].

Варто зауважити, що відповідно до Закону України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" від 3 вересня 2013 року № 425-VII [3], не всі діючі оператори органічного ринку

мають право маркувати продукцію державним логотипом встановленого зразка, який складається з напису "органічний продукт" та відповідного графічного зображення. У зазначеному Законі України у статті 29 "Загальні вимоги до маркування органічної продукції (сировини)" регламентовано, що використання державного логотипа встановленого зразка та маркування органічної продукції (сировини) здійснюються за наявності відповідного сертифіката. Маркування продукції, яка перебуває на стадії перехідного періоду до органічного виробництва, здійснюється з використанням державного логотипа "продукт на стадії переходу до органічного виробництва".

Відповідно до цієї диференційної ознаки 140 українських органічних операторів (82,35% від розглянутої вибірки) відповідно до статусу сертифікації маркують свою продукцію як "органічний продукт", 11 операторів (6,47%) — "продукт на стадії переходу до органічного виробництва". А у 19 операторів органічного ринку (11,18%) продукція не відповідає жодним з вимог до запропонованого маркування у Законі України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" та немає належного статусу і повинна маркуватися згідно чинного законодавства як звичайна традиційна продукція, оскільки у цих суб'єктів господарювання на даному етапі лише перший рік сертифікації.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до проведеного інституційного розподілу органічних операторів можна зробити такі висновки:

1. Найбільша концентрація органічних операторів наявна у Київській, Херсонській, Одеській, Закарпатській, Вінницькій областях та АР Крим, у тому числі виробників — у Херсонській та Київській областях.

2. На вітчизняному ринку представлено 15 сертифікаційних органів згідно офіційного Переліку затвердженого Комісією Європейського Союзу (Постанова (ЄС) № 1235/2008), серед яких один вітчизняний — ТОВ "Органік стандарт", який є лідером щодо кількості сертифікованих операторів.

3. Продукція вітчизняних органічних операторів більше ніж на 90% сертифікована за Стандартом рівнозначним Постановам Ради (ЄС) 834 / 2007 та Комісії (ЄС) 889/2008, що зумовлено орієнтацією вітчизняних операторів на експорт органічної продукції в країни ЄС.

4. Відповідно до Закону України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" № 425-VII від 3 вересня 2013 року 82,35% органічних операторів мають право на маркування своєї продукції, як "органічний продукт", 6,47% — "продукт на стадії переходу до органічного виробництва", а у решти 11,18% — продукція не відповідає жодним з вимог до запропонованого у Законі України маркування.

5. У структурі експорту переважає продукція рослинництва, представлена здебільшого у вигляді сировини.

Відповідно до зроблених нами висновків пропонуємо такі напрямки розвитку для ринку органічної агропродовольчої продукції:

Активізувати розвиток органічного виробництва у тих регіонах України, де вони слабо представлені або відсутні взагалі — в Івано-Франківській, Луганській, Сумській, а також у Черкаській та Чернівецькій областях.

Забезпечити зростання рівня поінформованості індивідуалізованих товаровиробників (фермерські господарства та особисті селянські господарства) у перевагах спеціалізації виробництва, зокрема органічної продукції, адже у масовому виробництві їм важко конкурувати з великими господарствами.

Розробити державну програму сприяння збалансованому виробництву різних видів органічної продукції, зокрема в частині активізації продукції тваринництва.

Органічним операторам, а також відповідним державним органам та органам сертифікації доцільно докласти зусиль для зростання рівня поінформованості населення в перевагах споживання органічної продукції.

Література:

1. Експорт органічних продуктів з України у країни ЄС стане простішим [Електронний ресурс] // Organic Ua. — 2012. — № 22. — Режим доступу: <http://organic.ua/uk/lib/1593-eksport-organichnyh-produktiv-z-ukrainy-do-jes-stane-prostishym>

2. Завадська Ю.С. Теоретико-прикладні аспекти формування ринку органічної агропродовольчої продукції [Електронний ресурс] / Ю.С. Завадська // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету: науково-теоретичний збірник. — 2011. — № 2 (29). — Т. 2. — Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2011_2_2/445.pdf

3. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 3 вересня 2013 року № 425-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

4. Левкіна Р.В. Проблемні аспекти участі підприємств-виробників овочів на органічному ринку / Р.В. Левкіна // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія "Економічні науки". — 2013 — № 7. — С. 119—126.

5. Органік бізнес-довідник України [Електронний ресурс] / за ред. Н. Прокопчук, Т. Зігг, Ю. Власюк. — 2013. — Вип. 1. — Режим доступу: http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/Organic-Info_brochure2013.pdf

6. Органік бізнес-довідник України [Електронний ресурс] / за ред. Н. Прокопчук, Т. Зігг, Ю. Власюк. — 2014. — Вип. 1. — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>

7. Органік бізнес-довідник України [Електронний ресурс] / за ред. Н. Прокопчук, Т. Зігг, Ю. Власюк. — 2014. — Вип. 2. — Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>

8. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/12489>

9. Офіційний веб-сайт ТОВ "Органік стандарт" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/>

10. Панорама аграрного сектору України 2010 / Міністерство аграрної політики та продовольства Украї-

ни, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України", ГО "Центр аграрних реформ". — К., 2011. — 88 с.

11. Яценко О. М. Розвиток органічного бджільництва як складова сталого розвитку аграрного сектору України / О. М. Яценко // Вісник Білоцерківського державного аграрного університету. — 2009. — Вип. 63. — С. 154—157.

References:

1. Organic Ua (2012), "Exports of organic products from Ukraine to the EU will be easier?", available at: <http://organic.ua/uk/lib/1593-eksport-organichnyh-produktiv-z-ukrainy-do-jes-stane-prostishym> (Accessed 25 April 2014).

2. Zavads'ka, Yu. S. (2011), "Theoretical and applied aspects of the market of organic agri-food products", *Visnyk Zhytomyr's'koho natsional'noho ahroekolohichnoho universytetu: naukovo-teoretychnyj zbirnyk*, [Online], vol. 2 (29), available at: http://www.znau.edu.ua/visnik/2011_2_2/445.pdf (Accessed 25 April 2014).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), *The Law of Ukraine "About the production and circulation of organic agricultural products and raw materials"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (Accessed 25 April 2014).

4. Levkina, R. V. (2013), "Problematic aspects of participating companies producing organic vegetables on the market", *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva*, vol. 7, pp. 119 — 126.

5. Prokopchuk, N. Zihh, T. and Vlasiuk, Yu. (2013), *Orhanik biznes-dovidnyk Ukrainy [Organic Business Directory Ukraine]*, [Online], no. 1, available at: http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/OrganicInfo_brochure2013.pdf (Accessed 25 April 2014).

6. Prokopchuk, N. Zihh T. and Vlasiuk, Yu. (2014), *Orhanik biznes-dovidnyk Ukrainy [Organic Business Directory Ukraine]*, [Online], no. 1, available at: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications> (Accessed 25 April 2014).

7. Prokopchuk, N. Zihh, T. and Vlasiuk, Yu. (2014), *Orhanik biznes-dovidnyk Ukrainy [Organic Business Directory Ukraine]*, [Online], no. 2, available at: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications> (Accessed 25 April 2014).

8. The official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2014), available at: <http://minagro.gov.ua/node/12489> (Accessed 25 April 2014).

9. Official web site of "Organic Standard" (2014), available at: <http://www.organicstandard.com.ua/> (Accessed 25 April 2014).

10. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine and Institute of Economics and Forecasting of NAAS of Ukraine (2011), "Panorama ahrarynoho sektoru Ukrainy 2010" [Panorama of the agricultural sector in Ukraine 2010], *Tsentr ahrarykh reform*, Kyiv, Ukraine.

11. Yatsenko, O. M. (2009), "Development of organic beekeeping as part of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine", *Visnyk Bilotserkivs'koho derzhavnoho ahrarynoho universytetu*, no. 63, pp. 154—157.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2014 р.